

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ, ПСИХОЛОГІЇ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

Н. В. Шель

**МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
В ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Методичні вказівки до практичних робіт
для здобувачів вищої освіти денної форми навчання
ОС «Магістр» спеціальності 053 Психологія

Вінниця
2024

УДК 159.922:616-036.82]:364-786](076.5)

М 545

*Затверджено на засіданні кафедри психології факультету філології, психології та іноземних мов ДонНУ імені Василя Стуса
(протокол № 8 від 21.02.2024)*

Укладач:

Шель Н. В., канд. психол. наук, доцент кафедри психології Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Рецензенти:

Васюк К. М., канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Оверчук В. А., д-р екон. наук, канд. психол. наук, професор кафедри психології Донецького національного університету імені Василя Стуса.

М 545 Методи діагностики в психологічній реабілітації: методичні вказівки до практичних робіт для здобувачів вищої освіти денної форми навчання ОС «Магістр» спеціальності 053 Психологія / уклад. Н. В. Шель. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. 36 с.

У методичних вказівках викладено тематичний зміст і завдання до практичних занять з навчальної дисципліни «Методи діагностики в психологічній реабілітації» та індивідуальні завдання, питання для самоконтролю і тестові завдання, критерії оцінювання до практичних робіт, журнал реєстрації накопичених балів, перелік рекомендованої літератури.

УДК 159.922:616-036.82]:364-786](076.5)

© Шель Н. В., 2024

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Методи і форми контролю, критерії	
Оцінювання знань здобувачів вищої освіти.....	14
Тематика практичних робіт.....	15

Змістовий модуль 1

Принципи та методи діагностики в психологічній реабілітації

Практична робота № 1

Види діагностичних методів та принципи їх використання в психологічній реабілітації	17
---	----

Практична робота № 2

Базові принципи у психодіагностиці особистості, яка потребує психологічної реабілітації	18
---	----

Практична робота № 3

Вікові особливості діагностики в процесі психологічної реабілітації	20
---	----

Змістовий модуль 2

Діагностика емоційної та поведінкової сфери особистості, яка потребує психологічної реабілітації

Практична робота № 4

Діагностика психоемоційного стану особистості, яка потребує психологічної реабілітації	22
--	----

Практична робота № 5

Діагностика поведінкових відхилень особистості.....	24
---	----

Практична робота № 6

Діагностика соматично і психічно хворих	25
---	----

Практична робота № 7

Комплексна діагностика ПТСР.....	27
----------------------------------	----

Питання до заліку.....	29
------------------------	----

Рекомендована література та інформаційні ресурси	31
--	----

ВСТУП

Методичні вказівки до практичних робіт навчальної дисципліни «Методи діагностики в психологічній реабілітації» складені відповідно до освітньої програми «Психологія» спеціальності 053 Психологія ОС «Магістр».

Комплексна психологічна діагностика в психологічній реабілітації – це сукупність взаємопов'язаних процедур, що дають можливість виявити наявність психотравматичних факторів та їх психопатологічних наслідків, провести ідентифікацію і клінічну оцінку з урахуванням особистісних властивостей індивіда. Психологічна діагностика є обов'язковим етапом у наданні психологічної допомоги особам, які потребують психологічної реабілітації.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Методи діагностики в психологічній реабілітації» є формування у здобувачів уявлення щодо діагностичної процедури осіб, які потребують реабілітації; проведення оцінки актуального психологічного стану та індивідуально-психологічних особливостей особи, яка потребує реабілітації; здійснення контролю за її психічним станом, визначення потреби та оптимальних методів психологічної реабілітації.

Навчальна дисципліна формує міждисциплінарні взаємозв'язки з іншими дисциплінами, як-от: загальна психологія, соціальна психологія, психологічна діагностика, психологічна реабілітація.

Завдання:

- розкрити зміст основних понять курсу;
- дати систематизоване уявлення про комплексну діагностику у психологічній реабілітації;
- систематизувати знання в сфері методів діагностики осіб у психологічній реабілітації;
- охарактеризувати основні методи діагностики постраждалих осіб;
- ознайомити із процедурою та алгоритмом діагностики постраждалих внаслідок війни та надзвичайного стану;
- зорієнтувати здобувачів у спеціальних загальних та спеціально-психологічних категоріях і термінах, що використовуються під час діагностики осіб, які потребують реабілітації;
- сформувати вміння встановлювати психологічний діагноз і прогноз, самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати й узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел;
- використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій;
- аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації;

– ознайомити з ключовими опитувальниками для діагностики актуального емоційного стану, особливостей поведінки та симптомів ПТСР;

– сформулювати уявлення про методи діагностики соматичних та психічних захворювань;

– формувати вміння інтерпретувати отримані результати та формулювати рекомендації;

– навчити застосовувати теоретичні знання на практиці;

– усвідомлювати межі своєї компетентності та дотримуватися норм професійної етики.

Загальні компетентності, які будуть сформовані у здобувача вищої освіти внаслідок опанування дисципліни:

– здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

– навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;

– здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

– здатність бути критичним і самокритичним;

– здатність приймати обґрунтовані рішення;

– здатність генерувати нові ідеї (креативність);

– навички міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді;

– цінування та повага різноманітності та мультикультурності;

– здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);

– здатність діяти соціально відповідально та свідомо;

– здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях професійної діяльності;

– знання та розуміння предметної області, специфіки та меж професійної діяльності психолога;

– здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ОРІЄНТОВНА ПРОГРАМА КУРСУ

Змістовий модуль 1

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Поняття про психодіагностичний метод. Три основні діагностичні підходи: об'єктивний, суб'єктивний, проєктивний.

Об'єктивний підхід – діагностика здійснюється на основі успішності (результативності) і способу (особливостей) виконання діяльності.

Суб'єктивний підхід – діагностика здійснюється на основі успішності відомостей, повідомлених про себе самостійно, самоопису особливостей особистості, поведінки в тих чи інших ситуаціях.

Проєктивний підхід – діагностика здійснюється на основі аналізу особливостей взаємодії із зовнішньо нейтральним матеріалом, який через його відому невизначеність стає об'єктом проєкції.

Класифікація методів психодіагностики: методи психодіагностики на основі спостереження; опитувальні психодіагностичні методи; об'єктивні психодіагностичні методи, включно зі врахуванням і аналізом поведінкових реакцій людини і продуктів її діяльності; експериментальні методи психодіагностики. Репрезентативність, точність і надійність опитувальників. Критерії класифікації методів діагностики. Тип тестових завдань; адресат тестового матеріалу; форма пред'явлення тестового матеріалу досліджуваним; характер даних, що використовується для висновків про результати психодіагностики; наявність у методиці тестових норм; внутрішня будова методики. Проєктивні методики: конститутивні, конструктивні, інтерпретативні, патаретичні, експресивні; імпресивні, адитивні – завершення речень. Тести та їх види. Методи, покликані забезпечити ефективність психодіагностичного дослідження, обирають з огляду на поставлені завдання; особливості прояву досліджуваних психічних властивостей; валідність методик; додаткову інформацію, мету, вік та умови дослідження; особливості контакту тощо. Поняття про скринінг. Скринінг – спеціально розроблена експрес-діагностика психічних розладів та порушень, що дає змогу виявити відхилення у психічному розвитку та попередити ускладнення важких розладів.

Тема 2. Базові принципи у психодіагностиці осіб, які потребують реабілітації

Психодіагностика – один із перших етапів у процесі надання психологічної допомоги особам, які потребують реабілітації. Процедура діагностування, окрім оцінювання, вирішує й інші завдання, зокрема: встановлення довірливих стосунків

з клієнтом, його інформування і підтримування, збирання інформації про інші проблеми фізичного та психічного здоров'я, налагодження співпраці тощо.

Базові принципи у діагностиці

Принцип безпеки. Створення атмосфери психологічної та емоційної безпеки для клієнта, адже після перенесеної травми люди можуть почуватися незахищеними, не вірити в добрі наміри інших тощо; заповнення опитувальників – необхідна ланка в процесі психологічної допомоги; для створення атмосфери безпеки необхідно виявляти позитивне ставлення до людини.

Принцип зацікавленості. Демонстрування небайдужого ставлення, поваги, щирої турботи; допомога постраждалим не вичерпується тільки психологічною підтримкою, суттєва частина допомоги припадає на розв'язання соціальних, родинних проблем, труднощів на роботі чи проблем із працевлаштуванням.

Принцип мінімізації травми. Мінімізація пов'язаних із травмою переживань людини, щоб уникнути повторного травмування. У процесі психодіагностики можуть виявитися симптоми переживання психотравми (людина може розплакатися, продемонструвати недовіру, злість, роздратування тощо); у разі неадекватної реакції важливо розуміти, що вона не обов'язково спрямована особисто на психолога і може не стосуватися рівня компетентності – такі стани зумовлені минулим чи, можливо, очікуваннями від сьогодення, які не збуваються.

Принцип відповідальності. Відкритість, послідовність, передбачуваність – основні професійно важливі якості психолога, Перед тим, як щось робити, поясніть, навіщо це потрібно; якщо даєте обіцянку (наприклад, направити до відповідної організації, зателефонувати через деякий час, щоб обговорити висновки діагностики тощо) – то своєчасно її виконайте; якщо сталося непорозуміння, визнайте його та свою відповідальність за цю прикрість.

Принцип конфіденційності. Відповідальність за те, щоб інформація особистого характеру, яку повідомляє людина, використовувалася лише в її інтересах: спочатку отримайте усвідомлену згоду; поясніть, кому і як будете надавати інформацію, розкажіть про можливі обмеження в дотриманні принципу конфіденційності.

Принцип професіоналізму і професійної відповідальності. Відповідальність за компетентну та якісну роботу, за пріоритетність цілей надання допомоги клієнту незалежно від його поведінки чи реакцій.

Принцип достатнього мінімуму. Не можна перевантажувати людину, заповненням довгих опитувальників, особливо в процесі скринінгу. Необхідно використовувати тільки той психологічний інструмент, який допоможе вирішити завдання конкретного обстеження.

Принцип чіткого розуміння меж професійної компетентності. Якщо фахівець немає відповідної кваліфікації, потрібно скерувати клієнта до професіонала, який зможе якісно надати допомогу.

Етичні норми під час психодіагностики: проводити психодіагностичне дослідження особи, яка перебуває в стані інтоксикації. В такому випадку фахівець має забезпечити відповідну допомогу клієнту й виявити свою готовність поспілкуватися, коли він буде дієздатним; наполягати на розповіді про те, що з людиною відбулося; ставити запитання особистого характеру; говорити про те, що людина має відчувати або як вона, на вашу думку, повинна була діяти.

Тема 3. Вікові особливості діагностики в процесі психологічної реабілітації

Застосування психодіагностичних методів до людей різного віку вимагає від психолога володіння інформацією щодо вікових особливостей особи (клієнта) та відповідних діагностичних процедур.

У психодіагностуванні дітей різного віку до уваги беруть: 1) вікову норму розвитку – середній показник розвитку великої групи психічно і фізично здорових дітей; 2) недоліки у розвитку – відсутність або недорозвиненість позитивних якостей, властивостей, умінь і навичок, які повинна мати дитина певного віку; 3) відхилення – появу негативних якостей, властивостей, звичок у нормально розвинених дітей; 4) дисгармонію розвитку – незбалансованість психічних процесів, властивостей, якостей і станів, що зумовлюють нестійкість і суперечливість особистості дитини, порушуючи її соціалізацію та індивідуалізацію; 5) порушення (аномалії) розвитку (дизонтогенез) – обмеження, звуження меж психологічних можливостей дитини через функціональну недостатність дефекту або розладу психічних функцій; 6) деформації розвитку – відхилення, порушення у розвитку, спричинені пригніченістю самореалізації особистості. Для психодіагностичного дослідження дітей важливі фактори специфіки віку, впливу провідної діяльності, рівня розвитку індивідуально-типологічних характеристик.

Завдання психодіагностичного дослідження дітей, підлітків та юнаків:

1) вивчення проявів окремих симптомів психічного стану та особистісних властивостей загалом; рівня розвитку психологічних функцій з урахуванням віку та освіти; 2) одержання даних про динаміку розвитку, вплив на нього виду, технології, методів навчання, мікросоціального оточення; 3) дослідження особливостей психічного розвитку і його темпів; 4) дослідження психічних новоутворень віку як характеристик якості розвитку. Відповідно до завдань дослідження підбирають і систему діагностичних методів. Для коректності взаємодії з клієнтом психолог повинен точно визначати зміст методик, якими він користується, теоретично обґрунтовувати критерії надійності, валідності і достовірності. Він має чітко орієнтуватися в реальній ситуації обстеження, розуміти відповідальність за одержання, використання і збереження психологічної інформації всіма учасниками ситуації. До вмінь психолога належать урахування конкретних обставин обстеження, їх впливу на отримані індивідуальні результати і зіставлення цих результатів із

нормативами. Методи, покликані забезпечити ефективність психодіагностичного дослідження, обирають з огляду на поставлені завдання; особливості прояву досліджуваних психічних властивостей; валідність методик; додаткову інформацію, мету, вік та умови дослідження; особливості контакту тощо. За будь-яких обставин психолог працює з конкретною унікальною ситуацією клієнта (навіть за масового обстеження), щоразу вступаючи у нові стосунки із досліджуваними. Чуйне ставлення до їх психологічних проблем – запорука успішності діагностичної роботи.

Змістовий модуль 2

ДІАГНОСТИКА ЕМОЦІЙНОЇ ТА ПОВЕДІНКОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ, ЯКА ПОТРЕБУЄ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Тема 4. Діагностика психоемоційного стану особистості, яка потребує реабілітації

Під час переживання різних емоційних станів зміни можна реєструвати на трьох рівнях: фізіологічному (частота серцевих скорочень, зміна тиску, ритму дихання тощо); поведінково-експресивному (зміни міміки, поз, жестів особи); суб'єктивно-оцінний (особистість дає суб'єктивну оцінку своїх переживань). Методи діагностики можна поділити на 6 основних видів: методи діагностики на основі слухових критеріїв; діагностика на основі змін поведінки (рухи, міміка тощо); діагностика на основі вибору кольору; діагностика на основі малюнка; діагностика на основі відповідей на запитання (тестові методи); діагностика за допомогою ляльки. Діагностика емоцій на основі слухових критеріїв. Діагностика емоцій за допомогою аналізу мовлення. (В. І. Галунова за участю В. Х. Манерова), показники (частота основного тону мовлення за кожний конкретний проміжок часу, середня частота основного тону мовлення за будь-який період висловлювання, інтервал змін частоти основного тону, характеристика кривої основного тону). Кольорові методи доволі швидкі й прості в процедурі проведення діагностики, охоплюють всі категорії постраждалих (діти, підлітки, дорослі, люди похилого віку тощо). Малюнкові методики.

Опитувальники для дітей: метод експрес-діагностики психоемоційного стану за допомогою ляльки з динамічними рисами обличчя. Графічна методика «Кактус». Методика «Потяг». «Візуально-асоціативна самооцінка емоційних станів». «Самооцінка емоційних станів» А. Уессмана і Д. Рікса. Шкала диференційних емоцій (ШДЕ) К. Ізарда. Діагностики емоційного стану дитини (методики): неіснуюча тварина; проєктивна методика «Кактус»; баранчик у пляшці; методика «Вулкан» для діагностики та роботи з агресією; казки – тести Луїзи Дюсс; проєктивна

методика «Дерево»; «Сонечко» (перед уроком позначити свій настрій); замальовувати емоційний стан кожного дня.

Тема 5. Діагностика поведінкових відхилень особистості

Поняття про відхилення, розлади поведінки та їх симптоми. Підходи до класифікації розладів поведінки. Діагностування негативних поведінкових проявів особистості охоплює блоки: соціологічне дослідження (соціальний статус індивіда та його сім'ї, вид занять батьків, родичів, вплив мікрооточення, друзів); медичне обстеження особи (стан здоров'я, у тому числі психіки, динаміка й історія розвитку захворювання, емоційний стан, наявність депресій, схильність до девіацій, вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, рівень адаптивності до стресових ситуацій); психолого-педагогічне обстеження (мотиви поведінки, потреби, ідеали, прагнення, інтереси, захоплення, вольова сфера, переважаючі емоції, переживання, напрями діяльності, характер прояву поведінки); визначення рівня розвитку морально-духовних цінностей та установок особистості (самооцінка, ціннісні орієнтири, ставлення до соціальних норм, дотримання церковних канонів, загальна спрямованість особистості). Діагностичний інструментарій: Карта спостережень Т. Скотта, вільне інтерв'ю або бесіда; опитувальник Басса–Даркі, призначений для діагностики агресивних та ворожих реакцій людини; опитувальник для визначення рівня тривожності (Д. Тейлор); тест «Схильність до залежної поведінки» (В. Д. Менделевич); Стандартизовані самозвіти, проєктивні малюнки; набір малюнків, за якими досліджуваній має скласти певну розповідь. «Неіснуюча тварина», «Дім, дерево, будинок», «Намалюй людину», «Малюнок сім'ї», методика вивчення фрустрації, розробленої С. Розенцвейгом, комплексна оцінка адитивного статусу AUDIT (Alcohol Use Disorders Identification Test) – тест, призначений для виявлення розладів, пов'язаних з використанням алкоголю; метод незалежних характеристик, що дає змогу виявити особливості поведінки та психічні якості досліджуваних у різних ситуаціях через сприймання різних осіб.

Тема 6. Діагностика соматично і психічно хворих

Соматогенний вплив хвороби на психіку. Фактори ризику для здоров'я людини: сфера життєдіяльності для людини, спосіб та стиль життя, біологія людини, генетичні чинники, навколишнє середовище, природно-кліматичні умови, охорона здоров'я та медицина. Психічні порушення у разі соматичних захворювань. Непсихотичні розлади психіки у хворих із соматичною патологією: соматогенний астеничний симптомокомплекс, гострі невротичні розлади, які виникли у соматично хворих внаслідок перенесених психотравм, непсихотичні розлади із затяжним перебігом. Діагностика таких осіб – оцінка психічного стану.

Метою обстеження психічного стану за екстремними показами є встановлення причини, чому конкретний пацієнт (попередні психічні порушення, особистість, його життєва ситуація з конкретними симптомами (основні симптоми, на які скаржиться пацієнт, і ті, що виявив лікар) звертається в цей момент (з'ясування пускових чинників (психологічних, суспільних, інтерперсональних, соматичних, встановлення фактора дії психоактивних речовин). Оцінка свідомості особистості із психічними порушеннями. Психотичні симптоми. Основні методи діагностики: спостереження, клінічне інтерв'ю, анкетування, психодіагностичний метод, метод аналізу продуктів діяльності людини, метод психологічного аналізу історії життя та хвороби пацієнта.

Тема 7. Комплексна діагностика ПТСР

Поняття про ПТСР. Психотравматичні фактори. Основні причини ПТСР. Класифікація ПТСР: гострий, хронічний, деформаційний і відстрочений. Гострий – з'являється в перші дні після стресової ситуації. Симптоми проявляються дуже яскраво протягом 2–3 місяців. Хронічний – характерне поступове наростання ознак патології, виснаження нервової системи, зміна характеру, інтересів. Деформаційний – виявляється у пацієнтів з довгостроковим перебігом хронічного розладу психіки. Прогрес призводить до формування фобій, неврозів, відчуття тривожності. Відстрочений – клінічна картина стає явною через 3–6 місяців після травми. Спровокувати прогрес ПТСР можуть різні зовнішні подразники. Виділяють 3 стадії ПТСР: гостра, хронічна і відстрочена. Для посттравматичних синдромів характерні різнопланові ознаки, залежно від яких забезпечується розподіл на клінічні типи: тривожний – часті напади, які проявляються на тлі постійного перенапруження; астеничний – нервова система виснажена, втрачається інтерес до життя, пацієнт починає відчувати власну неповноцінність; дистрофічний – замкнутість, пацієнти намагаються уникати оточуючих, часто з'являється незрозуміла агресія; соматоформний – проявляється на тлі відстроченого ПТСР, супроводжується проблемами в роботі серцево-судинної, нервової систем, шлунково-кишкового тракту.

Основні причини ПТСР. Основним чинником, що провокує посттравматичні стресові розлади, є трагічна подія, ситуація, що травмує. До причин ПТСР належать: бойові зіткнення і збройні конфлікти; терористичні акти, природні та техногенні катастрофи; фізичне та психологічне насильство; напад, побиття, тортури, пограбування; викрадення людей; невиліковні хвороби, виявлені у самих пацієнтів та їх найближчих родичів; смерть близьких людей; викидні або передчасні пологи у жінок.

Клінічні симптоми ПТСР. До переліку симптомів ПТСР належать такі зміни: тривожно-фобічні стани; постійні занурення в події минулого; нав'язливі спогади; порушення пам'яті та розлади сну; апатія, небажання жити; відчуття напруги та

тривоги; асоціальна поведінка; будь-які ознаки виснаження ЦНС; притуплення емоцій; звуження свідомості; відсутність задоволення, радості життя; соціальна відчуженість. Основні методи діагностики осіб, які потребують реабілітації. PCL-5 – це шкала з 20 пунктів для самостійної оцінки наявності та тяжкості симптомів ПТСР. Питання PCL-5 відповідають критеріям ПТСР за DSM-5. PCL-5 допомагає вирішити різні клінічні питання, включно з: кількісною оцінкою та моніторингом симптомів з плином часу, скринінгом людей на ПТСР, допомогою в постановці попереднього діагнозу ПТСР. PCL-5 – це інструмент самооцінки, який можна заповнити приблизно за 5–10 хвилин. Він був розроблений Національним центром з ПТСР США (National Center for PTSD). PCL-5 треба використовувати як самостійний діагностичний інструмент. Під час розгляду діагнозу необхідно використовувати навички клінічного опитування та рекомендоване структуроване інтерв'ю (наприклад, Clinician-Administered PTSD Scale for DSM-5, CAPS-5) для визначення діагнозу. Шкала для клінічної діагностики ПТСР (за критеріями DSM-IV) Clinician-Administered Scale for DSM-IV (CAPS-DX), також клінічна шкала ПТСР за DSM-V (версія для минулого тижня). Вони мають значну кількість питань для пацієнтів і відповідно часу на обробку отриманих результатів. Це ускладнює їх використання під час прийому значної кількості пацієнтів або праці в обмежених за часом умовах. Експрес-методика первинного скринінгу ймовірних ознак гострого ПТСР (Primary Care PTSD Screen PC-PTSD) має 4 питання. Вона розроблена американськими фахівцями для сортування комбатантів з імовірними ознаками ПТСР, а також за їх наявності для подальшого поглибленого вивчення наявних проблем у військовослужбовців. Наступний опитувальник, який складається з 17 питань, розроблений для виявлення ознак ПТСР для військовослужбовців та ветеранів за діагностичними критеріями DSM-IV (PTSD Checklist – Military Version (PCL-M)). В інструкції до опитувальника вказується, що надається список відчуттів і станів, які військовослужбовці іноді переживають після виконання службових обов'язків і участі в бойових діях та операціях.

Особливості ПТСР у дітей та молоді. Особливості психологічної діагностики дітей щодо наявності посттравматичного розладу: а) під час обстеження дітей і підлітків обов'язково необхідно вивчити вплив на них потенційно травматичних подій. Для цього можна скористатися «Напівструктурованим інтерв'ю для оцінювання травматичних переживань дітей» або/і «Батьківською анкетною для оцінювання травматичних переживань дітей»), «Модифікованою шкалою оцінювання впливу травматичної події на дітей (CRIES-8)»; б) якщо такий вплив виявлено, дитину треба обстежити на наявність симптомів ПТСР. Оцінюючи ПТСР у дитини, потрібно обов'язково поговорити з нею окремо й обережно поставити їй запитання, які виявляють симптоми ПТСР. У діагностуванні дітей структуроване (клінічне)

інтерв'ю більш бажане, ніж опитувальники самозвіту. Шкільні психологи, вихователі й учителі можуть скористатися «Бланковою методикою спостереження за дітьми», яка допоможе їм ідентифікувати симптоми психологічних розладів у дітей; в) поінформувати батьків (чи опікунів) про можливість розвитку ПТСР, коротко описати можливі симптоми (наприклад, проблеми зі сном, нічні жахи, труднощі концентрації і дратівливість). Якщо виявлені симптоми зберігаються понад місяць, необхідно порадити батькам звернутися до дитячого психоневролога, невропатолога, психіатра, дитячого психолога; г) суперечлива вимога: бажано психологічну діагностику дітей (особливо до 6–7 років) проводити у присутності їхніх батьків (адже діти залежні від дорослих, тож важливо заручитися їхньою підтримкою). Але дорослі можуть стримувати відвертість дітей. До того ж необхідно оцінити ймовірність поганого поведіння з дитиною в родині чи соціальної ізоляції. Для цього треба поговорити з дитиною чи підлітком наодинці та прямо розпитати про це, адже кожен випадок унікальний, і психологу доводиться самому обирати необхідну тактику спілкування і з дитиною, і з її батьками; д) потрібно пам'ятати: якщо травматична подія стосується родини, то її наслідки поширюються на всіх членів сім'ї. Тому, проводячи психологічне обстеження дітей і підлітків, важливо вивчити й особливості сім'ї, в якій вони живуть, адже на дитячі симптоми можуть впливати симптоми дорослих. Бажано, щоб психологічна допомога надавалася паралельно дорослим і дітям. А психологічна діагностика дітей у цьому випадку може виконувати функцію координації психологічної допомоги всім членам родини. Одним із важливих кроків у наданні допомоги дітям, які переживають психотравму, є підтримка дорослих, щоб ті могли краще турбуватися про своїх дітей; е) не можна робити висновку (зокрема і про симптоми дитини) лише на основі інформації, одержаної від батьків чи опікуна, оскільки дорослі не завжди можуть зрозуміти свою дитину. Діти, особливо до 8-річного віку, можуть прямо не скаржитися на симптоми ПТСР, як-от повторне переживання чи уникання. Натомість вони скаржаться на проблеми зі сном. Тому для точнішого розпізнання симптомів рекомендовано ставити запитання і дитині, і її батькам (чи опікунам). У складних випадках, що виходять за межі компетенції психолога, необхідно переадресувати дитину до суміжних фахівців – дитячого психотерапевта, дитячого психоневролога, невропатолога, психіатра.

МЕТОДИ І ФОРМИ КОНТРОЛЮ, КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Відповідно до Порядку оцінювання знань здобувачів вищої освіти якість засвоєння дисципліни оцінюється за 100-бальною системою. Загальна підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється за результатами поточного контролю від 0 до 100 балів, які розподіляються за різними видами робіт.

Здобувач вищої освіти отримує 100 балів протягом семестру за: роботу на практичних заняттях (7 практичних занять по 3 бали = 21 б.); лабораторних заняттях (7 занять по 3 бали), виконання самостійної роботи (10 б.); модульна контрольна робота (20 б.), індивідуальна робота здобувача (18 б.). Оцінювання результатів навчальних досягнень за навчальною дисципліною здобувачів вищої освіти здійснюється за критеріями, що впроваджені в університеті (табл. 3.1). Загальна оцінка визначається як сума балів за всі виконані завдання. Схема нарахування балів розроблена викладачем відповідно до Порядку оцінювання здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2021/02/poryadok-oczinuvannyaznan-zdobuvachiv-vyshhoyi-osvity.pdf>

Таблиця 3.1

Система оцінювання знань

Поточний контроль (<i>max</i> 100 балів)										Загальна кількість балів
<i>1 модуль</i>					<i>2 модуль</i>					
Організаційно-навчальна робота здобувача	Самостійна робота здобувача	Індивідуальна робота здобувача	Модульний контроль	Сума балів за перший модуль	Організаційно-навчальна робота здобувача	Самостійна робота здобувача	Індивідуальна робота здобувача	Модульний контроль	Сума балів за перший модуль	
18	5	9	10	42	24	5	9	10	58	100

Оцінка розраховується зі 100 балів, з них 100 балів становить поточний контроль у семестрі. Поточний контроль знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни проводиться в письмовій та усній формах на кожному практичному

та лабораторному занятті у формі опитування, виконання самостійних, практичних, ситуаційних та тестових завдань, результатів наукових досліджень, захисту індивідуальних-творчих завдань та кейсів. Контроль самостійної роботи проводиться шляхом перевірки виконаних завдань. Модульний контроль здійснюється з метою перевірки рівня засвоєння теоретичного і практичного матеріалу змістових модулів та передбачає виконання здобувачами письмових завдань для модульного контролю та тестів.

Оцінювання результатів навчальних досягнень за навчальною дисципліною здобувачів вищої освіти здійснюється за критеріями, що впроваджені в університеті (табл. 3.1). Загальна оцінка визначається як сума балів за всі виконані завдання. Схема нарахування балів розроблена викладачем відповідно до Порядку оцінювання здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2021/02/poryadokoczinyuvannya-znan-zdobuvachiv-vyshhoji-osvity.pdf>

Схема нарахування балів, які отримують здобувачі вищої освіти з дисципліни «Методи діагностики в психологічній реабілітації», за навчальним планом заліку у 1 семестрі:

1. Контрольні модульні роботи (2 × 10 балів):

- «відмінно» – повна відповідь (не менше 90 % потрібної інформації) – 10–9 балів;
- «добре» – достатньо повна відповідь (не менше 75 % потрібної інформації) або повна відповідь з незначними помилками – 8–7 балів;
- «задовільно» – неповна відповідь (не менше 60 % потрібної інформації) та незначні помилки – 6–5 балів;
- «незадовільно» – відповідь не відповідає вимогам до «задовільно» – 4–0 балів.

2. Робота на практичних заняттях:

- активна робота – 2 бали;
- ситуативна робота – 1 бал.

3. Виконання індивідуально-творчого завдання: індивідуальна-творча робота – 9 балів (2 завдання = 18 балів):

- роботу виконано на високому теоретичному та практичному рівні – 9–8 балів;
- роботу виконано з незначними недоліками – 7–6 балів;
- роботу виконано з певними помилками – 5–4 бали;
- роботу не зараховано (завдання не виконане або є грубі помилки) – 4–0 балів.

4. Самостійна робота: пропонується у вигляді проведення психодіагностичного обстеження – підібрати та провести 3–5 опитувальників із досліджуваними на одну із тем (агресивність, тривожність, адитивна поведінка, стрес, копінг-стратегії

у разі стресу, страхи у дітей і тощо; написати висновки та надати рекомендації) – 5 балів (2 завдання = 10 балів):

- роботу виконано на високому теоретичному та практичному рівні – 5 балів;
- роботу виконано з незначними недоліками – 4 бали;
- роботу виконано з певними помилками – 3 бали;
- роботу не зараховано (завдання не виконане або є грубі помилки) – 2–0 бали.

У разі, якщо через поважні причини (стажування, хвороба тощо) здобувач не виконав у зазначені терміни завдання поточного модулю, він має право за домовленістю з викладачем здати їх до останнього лабораторного заняття.

5. Бали за форму поточного контролю не нараховуються, якщо викладачем було виявлено факт плагіату.

6. Дотримання вимог академічної доброчесності. Відповідно до Закону України «Про освіту» академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Дотримання академічної доброчесності передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Основні засади дотримання академічної доброчесності у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса відображено за покликаннями: https://drive.google.com/drive/folders/1pbDJWc1Rgz0x-rwRTLLeunp-_WuJ7i7Nv

<https://www.donnu.edu.ua/uk/komisiya-z-pitan-akademichnoyi-dobrochesnosti-takorporativnoyi-etiki/>

ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1 **ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Практична робота № 1 **ВИДИ ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДІВ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Мета: ознайомити здобувачів освіти з основними підходами до класифікації методів діагностики для осіб, які потребують реабілітації.

Питання для самостійного вивчення та обговорення:

1. Основні підходи до класифікації методів діагностики осіб, які потребують реабілітації.
2. Основні принципи використання методів діагностики.

Завдання:

1.1. Наведіть приклади використання методів діагностики та визначте доцільність їх використання для осіб певної вікової групи осіб (діти, підлітки, молодь, дорослі), які потребують реабілітації.

1.2. Складіть порівняльну таблицю використання різних методів діагностики (переваги та недоліки за загальним принципом до їх класифікації).

1.3. Визначте переваги та недоліки використання методів діагностики осіб залежно від типу травматичної ситуації. Відповідь обґрунтуйте та продемонструйте на конкретному прикладі.

Питання для самоперевірки:

1. Поняття методів діагностики.
2. Підходи до класифікації методів діагностики.
3. Критерії до класифікації методів діагностики.

Рекомендована література

Основна література

1. Галян І. М. Психодіагностика: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2009. 463 с.
2. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах: методичні рекомендації / уклад.: П. В. Волошин, Н. О. Марута, Л. Ф. Шестопалова та ін. Харків: ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології НАМН України», 2014. 81 с.
3. Кокурн О. М. Психологічна робота з військовослужбовцями-учасниками АТО на етапі відновлення: метод. посіб. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека психологічної літератури. URL: <http://psylib.kiev.ua/>
2. Українські підручники он-лайн. URL: <http://pidruchniki.ws/>
3. Психологічна бібліотека Псі-фактор. URL: <http://psyfactor.org>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Практична робота № 2

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ У ПСИХОДІАГНОСТИЦІ ОСОБИСТОСТІ, ЯКА ПОТРЕБУЄ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Мета: ознайомити здобувачів вищої освіти із основними принципами психодіагностичного інструментарію.

Питання для самостійного вивчення і обговорення:

1. Етичні норми проведення психодіагностичних процедур.
2. Етичні норми під час повідомлення результатів діагностики.
3. Етичні норми під час розробки опитувальників і тестів.
4. Порівняльний аналіз етичних кодексів різних психологічних професійних об'єднань (на вибір) за основними пунктами «Етичного кодексу психолога»:
 1. Мета створення: преамбула.
 2. Загальні принципи діяльності психолога або психотерапевта.
 3. Професійна компетентність та освіта.
 4. Конфіденційність.
 5. Етичні правила проведення психодіагностичних досліджень.
 6. Професійні відносини.
 7. Порушення етичних положень.

Приклади: Етичний кодекс психолога, Етичний кодекс ВПА (Всеукраїнської психодіагностичної асоціації), Етичний кодекс ЄАП (Європейської Асоціації психотерапії), Етичний кодекс УСП (Української спілки психотерапевтів), Етичний кодекс АПА (Американської психологічної асоціації).

Завдання:

2.1. Складіть пам'ятку етичних норм діагностики для осіб, які пережили травматичну подію (фізичне насилля, сексуальне насилля, психологічне насилля, природні катаклізми, катастрофи, бойові дії, внутрішньо переміщені (на вибір)). Що є спільного для роботи з постраждалими внаслідок різних травматичних подій, а що відмінного (використання етичних принципів, їх доцільність і актуальність). Відповідь обґрунтуйте та продемонструйте на прикладі.

2.2. Які, на вашу думку, методи діагностики недоцільно використовувати у роботі із військовослужбовцями з погляду етичних норм? Обґрунтуйте свою думку.

2.3. За якими ознаками можна визначити, що дитина потерпає від насилля в сім'ї? Які методи діагностики ви запропонуєте для цієї категорії осіб? Обґрунтуйте свою думку. Яких етичних принципів треба дотримуватися у роботі з цією віковою категорією?

2.4. Чи відрізняється, на вашу думку, переживання сексуального насильства в мирних умовах від сексуального насильства в умовах війни? Якщо так, то за якими ознаками? Які методи діагностики запропонуєте для роботи, враховуючи особливості ситуації та етичні норми?

Ситуація: до Вас на консультацію звернулася мама хлопчика 13 років через скарги на сина щодо його відвідування школи. Останнім часом мама помітила, що син став мовчазним, замкнутим і уникає будь-яких розмов про школу. Хлопець перестав спілкуватися з однолітками з класу.

Проаналізуйте ситуацію, визначте, з чим це може бути пов'язано. Які опитувальники для роботи ви запропонуєте? На які етичні норми варто орієнтуватися в роботі з підлітками?

Питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте та визначте етичні норми діагностики постраждалих осіб.
2. Визначте основні принципи діагностики осіб, які потребують реабілітації.
3. Охарактеризуйте етичні норми діагностичного обстеження постраждалих осіб.

Рекомендована література

Основна література

1. Етичний кодекс психолога. *Психолог.* 2004. № 43(139). С. 1–4 (вкладка).
2. Корольчук М. С., Осьодло В. І. Психодіагностика: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Ника-Центр» 2009. 399 с.
3. Любіна Л. А., Борисюк А. С., Радчук В. М. Психодіагностика: навч. посіб. Чернівці, 2018. 276 с.

Додаткова література

1. Гридковець Л. М. Реабілітаційна психологія. Київ: КІБіТ, 2015. 42 с.
2. Дуб В. Реабілітаційна психологія: методичні матеріали до семінарських занять для студентів ВНЗ. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. 92 с.
3. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах: методичні рекомендації / уклад.: П. В. Волошин, Н. О. Марута, Л. Ф. Шестопалова та ін. Харків: ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології НАМН України», 2014. 81 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека психологічної літератури. URL: <http://psylib.kiev.ua/>
2. Українські підручники онлайн. URL: <http://pidruchniki.ws/>
3. Психологічна бібліотека Псі-фактор. URL: <http://psyfactor.org>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Практична робота № 3

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

(Максимальна кількість балів – 2 бали).

Мета: ознайомити здобувачів освіти з віковими особливостями використання психодіагностичних методів, визначити доцільність використання діагностичних методів для різних вікових груп (постраждалих від надзвичайного стану та бойових дій).

Питання для самостійного вивчення і обговорення:

1. Особливості діагностики дітей різного віку, які потребують психологічної реабілітації.
2. Основні методи діагностики дітей, які потребують реабілітації («Напівструктуроване інтерв'ю для оцінки травматичних переживань дітей» або/і «Батьківська анкета для оцінки травматичних переживань дітей»).
3. Діагностика підлітків (напрями та основні проблеми).
4. Особливості діагностики дорослих в умовах надзвичайного та воєнного стану.

Завдання:

3.1. Визначте основні фактори та поведінкові індикатори суїцидальної поведінки постраждалих від надзвичайних ситуацій та бойових дій. Запропонуйте опитувальники для дослідження суїцидальної поведінки для осіб різних вікових груп.

3.2. Побудуйте алгоритм діагностичного обстеження для особи, яка переживає втрату близької людини. Запропонуйте діагностичний інструментарій.

3.3. Запропонуйте батарею методик для діагностики дітей, які пережили різні форми насилля.

Питання для самоперевірки:

1. Загальна характеристика методів діагностики у психологічній реабілітації осіб різних вікових категорій (діти, підлітки, дорослі): переваги, недоліки та обмеження.

2. Визначте обмеження до використання методів діагностики для дітей та підлітків.

3. Охарактеризуйте основні труднощі під час діагностики дорослих постраждалих від бойових дій (свідки бойових дій, жертви сексуального насилля, фізичних катувань, втрата рідних та близьких, внутрішньо переміщені особи).

Рекомендована література

Основна література

1. Допомога дітям, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту: довідник вихователя дошкільного навчального закладу / Н. В. Пророк, С. А. Гончаренко та ін.; за ред. Н. В. Пророк. Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2015. 84 с.

2. Гончар І. Роль реабілітаційного потенціалу особистості в ході соціально-психологічної реабілітації. *Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика: колективна монографія* / І. В. Албул, О. Д. Балдинюк, О. М. Бойко та ін.; за ред. Н. М. Коляди; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань: Візаві, 2020. С. 67–75. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13130>

3. Кирпенко Т. М., Бохонкова Ю. О. Механізми психологічного самозахисту підлітків: монографія. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. 176 с.

4. Пророк Н. В. Особливості посткризової психологічної діагностики дітей. *Освіта України в умовах військового конфлікту на Донбасі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Лисичанськ, 27 лютого 2017 р.). Лисичанськ: ФОП Чернов О. Г., 2017. С. 157–161.

5. Посттравматичний стресовий розлад: посіб. / О. П. Венгер, С. О. Ястремська, Н. І. Рега та ін. Тернопіль: ТДМУ, 2016. 264 с.

6. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_121_ukpmd_ptsr.pdf

7. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. Arlington, VA, American Psychiatric Association, 2013. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5. DOI: 10.1176/ appi.books.9780890425787.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека психологічної літератури. URL: <http://psylib.kiev.ua/>
2. Українські підручники онлайн. URL: <http://pidruchniki.ws/>
3. Психологічна бібліотека Псі-фактор. URL: <http://psyfactor.org>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ДІАГНОСТИКА ЕМОЦІЙНОЇ І ПОВЕДІНКОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ, ЯКА ПОТРЕБУЄ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Практична робота № 4

ДІАГНОСТИКА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ, ЯКА ПОТРЕБУЄ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Мета: ознайомити здобувачів освіти із психодіагностичним інструментарієм для роботи із психоемоційними станами особистості, яка потребує психологічної реабілітації.

Питання для самостійного вивчення і обговорення:

1. Особливості емоційних реакцій дітей на травматичні події.
2. Основні методи діагностики емоційних станів у дітей.
 - а) методи діагностики на основі слухових критеріїв;
 - б) діагностика на основі змін поведінки (рухи, міміка тощо);
 - в) діагностика на основі вибору кольору;
 - г) діагностика на основі малюнка;
 - д) діагностика на основі відповідей на питання (тестові методи);
 - е) діагностика за допомогою ляльки.
3. Діагностика особливостей психологічних станів підлітків (для ознайомлення):
 - Тест 1: «Неіснуюча тварина».
 - Тест 2: «Людина під дощем».
 - Тест 3: «Тест М. Люшера».
 - Тест 4: «КМС» (малюнок сім'ї).
 - Тест 5: Копінг-стратегії Лазаруса.

Завдання:

4.1. До вас на консультацію звернулися батьки дівчинки 12 років щодо її особливостей поведінки. Дівчинка останнім часом проявляла надмірну тривожність, боязкість. Відповідь обґрунтуйте. З чим, на вашу думку, це може бути пов'язано? Запропонуйте алгоритм психодіагностичного обстеження.

4.2. Запропонуйте кілька технік, вправ, ігор для діагностики емоційних явищ у дітей (страхи, тривожність, агресивність).

4.3. Підберіть пакет методик для діагностики емоційних явищ для дітей та підлітків, які пережили травматичну ситуацію.

Питання для самоперевірки:

1. Визначте основні емоційні явища, що потребують діагностики для дітей, які пережили травматичні події.
2. Які, на вашу думку, методи діагностики найбільш доцільно використовувати в роботі з дітьми, а які – з підлітками? Відповідь обґрунтуйте та продемонструйте прикладами.
3. У чому полягають особливості діагностики емоційної сфери підлітків? Відповідь обґрунтуйте.

Рекомендована література

Основна література

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Т. 1 / за заг. ред. Н. Пророк. Київ, 2018. 208 с.
2. Кондратенко Л. О. Психологічні особливості сприйняття своєї ситуації дітьми переселенцями із зони АТО та Криму. *Науковий вісник Чернівецького університету*: збірник наукових праць. Вип. 743: *Педагогіка та психологія*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 115–118.
3. Кошова І. В. Основи психологічної реабілітації: практикум. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 89 с.
4. Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу: монографія / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін.; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 178 с.
5. Патент 106078 Україна МПК (2016.01), А61В 5/00, G09В 23/28 (2006.01). Спосіб діагностики психоемоційного стану дитини / Похілько Д.С., заявник та власник патенту Національний університет цивільного захисту України – u201511284; заявка 16.11.2015; опубліковано 11.04.2016, Бюл. № 7.

Додаткова література

1. Свеженцева І. «Спокій, але не байдужість»: як конфлікти та загроза війни впливають на психіку та як не панікувати. 05.03.2022. URL: <https://suspilne.media/203742-spokij-ale-ne-bajduzist-ak-konflikti-tazagroza-vijni-vplivaut-psihiku-ta-ak-protidiat>
2. В Україні через війну травмована психіка у 75 % дітей. *Укрінформ*. 02.05.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3473249-v-ukraini-cerez-vijnu-u-75-ditej-travmovana-psihika.html>
3. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників / упоряд. І. В. Молодушкіна. 2-ге вид. Харків: Вид. група «Основа», 2011. 207 с.: іл. (Серія «Творчому педагогу»).

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека психологічної літератури. URL: <http://psylib.kiev.ua/>
2. Українські підручники онлайн. URL: <http://pidruchniki.ws/>
3. Психологічна бібліотека Псі-фактор. URL: <http://psyfactor.org>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Практична робота № 5

ДІАГНОСТИКА ПОВЕДІНКОВИХ ВІДХИЛЕНЬ

Мета: ознайомити здобувачів освіти з методами діагностики для визначення відхилень поведінки та вміти їх використовувати у майбутній професійній діяльності.

Питання для самостійного вивчення і обговорення:

1. Поняття про відхилення у поведінці.
2. Види відхилень у поведінці.
3. Особливості відхилень у поведінці залежно від вікової категорії осіб (діти, підлітки, дорослі).
4. Методи діагностики відхилень у поведінці особистості.

Завдання:

5.1. Складіть таблицю загальної характеристики поведінкових відхилень, їх основних симптомів та відповідних методів діагностики.

5.2. Запропонуйте алгоритм діагностики адитивної поведінки у різних вікових категорій (підлітки, дорослі) та залежно від травматичної ситуації (бойові дії, насилля у різних його проявах тощо).

5.3. На прикладах із художніх фільмів чи художньої літератури продемонструйте основні симптоми та ознаки відхилень у поведінці. Запропонуйте методи діагностики для роботи з такими клієнтами та розробіть практичні рекомендації.

5.4. Запропонуйте діагностичний інструментарій для діагностики агресивної поведінки у дітей, підлітків. У чому особливості агресивної поведінки у дітей, підлітків, дорослих? Продемонструйте на конкретній ситуації відмінності у проявах агресивної поведінки у молодших школярів і у підлітків.

Рекомендована література

Основна література

1. Врачинська Н. Ф. Профілактика агресивної поведінки підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. № 12. С. 38–42.

2. Гошовський Я. О. Психологія девіантної поведінки: навч.-метод. посіб. Дрогобич, 2010. 287 с.

3. Гридковець Л. М. Родинний фактор у розвитку та подоланні наслідків сексуального насилля над дітьми. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. № 11. С. 57–63.

4. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. посіб. Київ: Либідь, 2011. 520 с.

5. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 1. Київ, 2018. 208 с.

6. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

7. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 3. Київ, 2018. 236 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека психологічної літератури. URL: <http://psylib.kiev.ua/>
2. Українські підручники онлайн. URL: <http://pidruchniki.ws/>
3. Психологічна бібліотека Псі-фактор. URL: <http://psyfactor.org>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Практична робота № 6

ДІАГНОСТИКА СОМАТИЧНО І ПСИХІЧНО ХВОРИХ

Мета: ознайомити здобувачів освіти з особливостями психологічної діагностики соматично і психічно хворих та вміти їх використовувати у практичній роботі психолога з цією категорією осіб.

Питання для самостійного вивчення і обговорення:

1. Психологічні особливості психічно хворих.
2. Основні методи дослідження соматично та психічно хворих: спостереження, клінічне інтерв'ю, анкетування, психодіагностичний метод, метод аналізу продуктів діяльності людини, метод психологічного аналізу історії життя та хвороби пацієнта.

Завдання:

6.1. Проаналізуйте явище алекситимії: поняття, концепція, методи дослідження. Визначте особливості алекситимії в різних групах соматично хворих (захворювання на вибір).

6.2. Проаналізуйте та встановіть психологічні особливості соматично хворих, наприклад, на виразку шлунку, цукровий діабет, серцево-судинні захворювання.

Визначте, на що буде спрямована психологічна діагностика обраної категорії осіб залежно від захворювання. Розробіть та запропонуйте рекомендації для цієї категорії соматично хворих.

6.3. Проаналізуйте та встановіть, які психічні зміни відбуваються у хворих тяжкими соматичними захворюваннями. З чим це пов'язано, на вашу думку?

Питання для самоперевірки:

1. Психосоматичні та соматопсихічні розлади.
2. Психологічні аспекти психосоматичних розладів. Проблема хронічного болю.
3. Проблема механізмів психологічних захистів та копінгів у хворих на хронічні соматичні захворювання.
4. Психологічні особливості хворих на основні психосоматичні розлади (есенціальна гіпертонія, інфаркт міокарда, виразкова хвороба дванадцятипалої кишки, цукровий діабет, бронхіальна астма, ревматоїдний артрит, нейродерміт і виразковий коліт).

Рекомендована література

Основна література

1. Губенко І. Я., Карнацька О. С., Шевченко О. Т. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування: підручник. Київ: Медицина, 2018. 312 с.
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 2. Київ, 2018. 240 с.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
5. Шестопалова Л. Ф. Роль терапевтичного альянсу в процесі формування комплайєнсу хворих на неврологічні та психічні розлади. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2013. Т. 11, вип. 8, ч. 2. С. 550–556.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека психологічної літератури. URL: <http://psylib.kiev.ua/>
2. Українські підручники онлайн. URL: <http://pidruchniki.ws/>
3. Психологічна бібліотека Псі-фактор. URL: <http://psyfactor.org>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Координаційний центр з психічного здоров'я. URL: <http://www.mentalhealth.com/>

6. Psychology / Psychiatry News from Medical News Today. URL: <http://www.medicalnewstoday.com/sections/psychology-psychiatry/>

Практична робота № 7

КОМПЛЕКСНА ДІАГНОСТИКА ПТСП

Мета: ознайомити здобувачів освіти з методами психологічної діагностики осіб з ПТСП та вміти їх застосовувати у майбутній професійній діяльності у практичній роботі з цією категорією осіб.

Питання для самостійного вивчення і обговорення:

1. Поняття про ПТСП: критерії, симптоми та основні прояви.
2. Діагностика ПТСП у дітей різного віку.
3. Діагностика ПТСП у дорослих.

Завдання:

7.1. Дайте характеристику ПТСП у дорослих. Визначте основні симптоми ПТСП на конкретному прикладі (зmodelюйте ситуацію). Визначте причини, симптоми, вид ПТСП та запропонуйте метод діагностики ПТСП у дорослих.

7.2. Запропонуйте опитувальники на діагностику ПТСП у дорослих. Визначте основні діагностичні критерії. Дайте аналіз основним проявам ПТСП у дорослих. Відповідь обґрунтуйте та продемонструйте конкретними прикладами.

7.3. Які діагностичні методи можна запропонувати у роботі з дітьми з ПТСП? Назвіть їх та визначте доцільність використання кожного з них. Відповідь можна подати у вигляді порівняльної таблиці (метод діагностики – переваги, недоліки, обмеження для певної вікової групи).

7.4. Запропонуйте основний алгоритм роботи психолога в роботі з особами з ПТСП. Визначте напрями діагностики.

Питання для самоперевірки:

1. Поняття про ПТСП.
2. Діагностичні критерії ПТСП.
3. ПТСП у дітей: поняття, види, симптоми, діагностика.
4. ПТСП у дорослих та діагностика синдрому.

Рекомендована література

Основна література

1. Блінов О. А. Особливості проведення психокорекції та психологічної психотерапії в умовах військової лікувальної установи. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН*

України. 2017. Т. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15. С. 30–36.

2. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань в сім'ї до політичного терору. Львів, 2015. 416 с.

3. Бессел К. Тело помнит все. Київ: Форс Україна, 2022. 464 с.

4. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості. Київ: Ніка-Центр, 2007. 431 с.

5. Свааб Дік Ми – це наш мозок. Харків. Клуб сімейного дозвілля, 2019. 496 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека психологічної літератури. URL: <http://psylib.kiev.ua/>

2. Українські підручники онлайн. URL: <http://pidruchniki.ws/>

3. Психологічна бібліотека Псі-фактор. URL: <http://psyfactor.org>

4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття методів діагностики.
2. Підходи та критерії до класифікації методів діагностики.
3. Поняття про ПТСР.
4. Діагностичні критерії ПТСР.
5. ПТСР у дітей: поняття, види, симптоми, діагностика.
6. ПТСР у дорослих та його діагностика.
7. Психосоматичні та соматопсихічні розлади.
8. Психологічні аспекти психосоматичних розладів. Проблема хронічного болю.
9. Проблема механізмів психологічних захистів та копінгів у хворих на хронічні соматичні захворювання.
10. Психологічні особливості хворих та основні психосоматичні розлади (есенціальна гіпертонія, інфаркт міокарда, виразкова хвороба дванадцятипалої кишки, цукровий діабет, бронхіальна астма, ревматоїдний артрит, нейродерміт і виразковий коліт).
11. Поняття про відхилення у поведінці. Загальна характеристика, основні прояви. Поняття про соціальну норму.
12. Види відхилень у поведінці. Характеристика деліквентної, девіантної, адиктивної поведінки.
13. Суїцидальна поведінка у підлітків: основні поведінкові та емоційні прояви. Діагностика суїцидальної поведінки у різних вікових категорій.
14. Агресивна поведінка. Види агресивної поведінки. Діагностика агресивної поведінки у підлітків та дорослих.
15. Адиктивна поведінка. Діагностика адиктивної поведінки у різних вікових категорій.
16. Відхилення у поведінці у дорослих. Особливості відхилень у поведінці залежно від вікової категорії осіб (діти, підлітки, дорослі).
17. Аморальна та асоціальна поведінка. Діагностика осіб з аморальною та асоціальною поведінкою.
18. Роль суб'єктивних методів діагностики у роботі з особами, які потребують реабілітації.
19. Проективні методи діагностики, особливості їх використання в роботі з різними віковими категоріями.
20. Методи діагностики відхилень у поведінці особистості.
21. Особливості емоційних реакцій дітей на травматичні події.
22. Основні методи діагностики емоційних станів у дітей: а) методи діагностики на основі слухових критеріїв; б) діагностика на основі змін поведінки (рухи,

міміка тощо); в) діагностика на основі вибору кольору; г) діагностика на основі малюнка; д) діагностика на основі відповідей на питання (тестові методи); е) діагностика за допомогою ляльки.

23. Діагностика психічних станів підлітків.

24. Етичні норми, на які треба опиратися під час проведення психодіагностичних процедур.

25. Етичні норми під час повідомлення результатів діагностики.

26. Етичні норми під час розробки опитувальників і тестів.

27. Порівняльний аналіз етичних кодексів різних психологічних професійних об'єднань за основними пунктами «Етичного кодексу психолога».

28. Особливості діагностики дітей різного віку, які потребують психологічної реабілітації.

29. Основні методи діагностики дітей, які потребують реабілітації («Напівструктуроване інтерв'ю для оцінки травматичних переживань дітей» або/і «Батьківська анкета для оцінки травматичних переживань дітей»).

30. Діагностика підлітків (напрями та основні проблеми).

31. Особливості діагностики дорослих, постраждалих від травматичних подій.

32. Загальна характеристика методів діагностики у психологічній реабілітації осіб різних вікових категорій (діти, підлітки, дорослі): переваги, недоліки та обмеження.

33. Обмеження до використання методів діагностики для дітей та підлітків.

34. Основні труднощі під час діагностики дорослих, постраждалих від бойових дій (свідки бойових дій, жертви сексуального насилля, фізичних катувань, втрата рідних та близьких, внутрішньо переміщені особи).

35. Основні принципи використання методів діагностики.

36. Базові принципи у діагностиці осіб, які потребують психологічної реабілітації.

37. Психологічні особливості хворих на соматичні захворювання, їх діагностика.

38. Самоописи та самозвіти у роботі з особами, які потребують реабілітації.

39. Переваги, недоліки та обмеження у використанні методів діагностики: об'єктивних, суб'єктивних, проєктивних.

40. Діагностика осіб, які потребують психологічної реабілітації в умовах війни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Бойко Г. М. Реабілітаційна психологія: посіб. для студ. вищ. навч. закл. Полтава: АСМІ, 2010. 240 с.
2. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах: методичні рекомендації / уклад.: П. В. Волошин, Н. О. Марута, Л. Ф. Шестопалова та ін. Харків: ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології НАМН України», 2014. 81 с.
3. Допомога дітям, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту: довідник вихователя дошкільного навчального закладу / Н. В. Пророк, С. А. Гончаренко та ін.; за ред. Н. В. Пророк. Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2015. 84 с.
4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
5. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 2. Київ, 2018. 240 с.
6. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
7. Чекстере О. Ю. Гендерні особливості ПТСР у дітей, постраждалих внаслідок збройного конфлікту. *Особистість в умовах кризових викликів сучасності: матеріали методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 р.)* / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2016. С. 360–366. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/704987/>
8. Етичний кодекс психолога. *Психолог*. 2004. № 43(139). С. 1–4 (вкладка).
9. Любіна Л. А., Борисюк А. С., Радчук В. М. Психодіагностика: навч. посіб. Чернівці, 2018. 276 с.
10. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Том 1 / за заг. ред. Н. Пророк. Київ, 2018. 208 с.
11. Синопис діагностичних критеріїв DSM-V та протоколів NICE для діагностики та лікування основних психічних розладів у дітей та підлітків / пер. з англ.; упоряд. та наук. ред. Леся Підлісецька. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2014. 112 с. (Серія «Психологія. Психіатрія. Психотерапія»).
12. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: метод. посіб. / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін.; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ: ТОВ «Видавництво “Логос”», 2015. 207 с.

Додаткова література

1. Бедюк М. В. Особливості реалізації програми «Психологічна допомога бійцям АТО та їхнім сім'ям». *Збірник наукових праць РДГУ*. 2016. Вип. 6. С. 18–21.
2. Блінов О. А. Вплив стрес-факторів діяльності на військовослужбовців. *Вісник НАОУ*. Київ: Міленіум, 2006. Вип. 2. С. 118–124.

3. Бойко Г. М. Реабілітаційна психологія: посіб. для студ. вищ. навч. закл. Полтава: АСМІ, 2010. 240 с.
4. Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО: посіб. для ведучих груп / В. В. Горбунова, А. Б. Карачевський, В. О. Климчук, Г. С. Нетлюх, О. І. Романчук. Львів: Інститут психічного здоров'я Українського католицького університету, 2016. 96 с.
5. Горностай П. П. Колективна травма та групова ідентичність. *Психологічні перспективи. Спеціальний випуск: Актуальні проблеми психології малих, середніх та великих груп. Т. 2. Проблема цілісності суспільства, групи та особистості.* Київ, 2012. С. 89–95.
6. Гоцуляк Н. Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки.* Хмельницький, 2015. № 1. С. 378–390. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_ppn_2015_1_31
7. Глоба О. П. Регіональне реабілітаційне середовище як фактор соціалізації дітей і молоді з обмеженими психофізичними можливостями: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2011. 348 с.
8. Гридковець Л. М. Реабілітаційна психологія. Київ: КІБіТ, 2015. 42 с.
9. Дуб В. Реабілітаційна психологія: методичні матеріали до семінарських занять для студентів ВНЗ. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. 92 с.
10. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів, 2015. 416 с.
11. Зарецька Н. В., Гридковець Л. М. Організаційні засади надання психологічної реабілітації учасникам АТО членам їх сімей. *Вісник КІБіТ.* 2016. № 7. С. 26–33.
12. Іванова О. Л., Пінчук І. Я., Хаустова О. О., Степанова Н. М., Чайка А. В., Пінчук А. О. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають / перебували у зоні збройного конфлікту. Підтримка реформи соціального сектору в Україні / О. Л. Іванова, І. Я. Пінчук, О. О. Хаустова, Н. М. Степанова, А. В. Чайка, А. О. Пінчук. URL: <https://sumdu.edu.ua/images/content/campus/psychology/psychology-6.pdf>
13. Карачевський А. Б. Адаптація шкал та опитувальників щодо посттравматичного стресового розладу. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика.* Київ, 2016. С. 607–620.
14. Карачевський А. Б. Подолати алкогольну залежність. Львів: Свічадо, 2016. 124 с. (Серія «Сам собі психотерапевт»).
15. Кондратенко Л. О., Манилова Л. М., Чекстере О. Ю. Вплив психологічного стресу, викликаного гібридною війною в Україні, на професійні спроможності

педагогів. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2016. Vol. 12(1). P. 275–284. URL: surl.li/hkjdcl

16. Кондратенко Л. О. Психологічні особливості сприйняття своєї ситуації дітьми-переселенцями із зони АТО та Криму. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 743: Педагогіка та психологія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. С. 115–118.

17. Кошова І. В. Основи психологічної реабілітації: практикум. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 89 с.

18. Організація психотерапевтичної допомоги в системі реабілітації хворих та інвалідів з психічними та поведінковими розладами, кризовими станами і потерпілих в результаті техногенних аварій і катастроф в умовах реформування охорони здоров'я: методичні рекомендації. Донецьк, 2012. 83 с.

19. Шевцов А. Г. Освітні основи реабілітології: монографія. Київ: МП Леся, 2009. 483 с.

20. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій: практичний посібник / за наук. ред. Т. М. Титаренко / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 220 с. URL: surl.li/артмуг

21. Тохтамиш О. М. Реабілітаційна психологія: навч.-метод. посіб. Вінниця: Віндрук, 2014. 100 с.

22. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал»», 2017. 160 с.

23. Царенко Л. Г. Психологічна допомога військовослужбовцям в екстремальних ситуаціях. *Перспективні питання психології: зб. наук. праць: за матеріалами Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми реалізації адаптаційного потенціалу особистості в сучасних умовах життєздійснення»* (м. Слов'янськ, 21 січня 2016 р.) / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. Вип. 1. С. 276–290.

24. Шевченко Н. Ф. Практикум із психологічної допомоги соматично хворим. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 4. С. 17–29.

25. Treatment for posttraumatic stress disorder in military and veteran populations: Final assessment. Institute of Medicine (U.S.). 2014. Washington, D.C.: National Academies Press. 110 p.

26. Keyes K. M., Hatzenbuehler M. L., Grant B. F. Hasin Stress and alcohol: Epidemiologic evidence. *Alcohol Research: Current Reviews*. 2012. Vol. 34(4). P. 391–400.

27. Khamis V. Coping with war trauma and psychological distress among schoolage Palestinian children. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2015. Vol. 85(1). P. 72–79.

28. (2015). Auricular acupuncture for sleep disturbance in veterans with post-traumatic stress disorder: A feasibility study / Н. С. King, D. L. Spence, A. H. Hickey,

P. Sargent, R. Elesh, C. D. Connelly. *Military Medicine*. Vol. 180(5). P. 582–590. DOI: 10.7205/MILMED-D-14-00451.

29. Post-traumatic stress disorder and depression prevalence and associated risk factors among local disaster relief and reconstruction workers fourteen months after the Great East Japan Earthquake: a cross-sectional study / A. Sakuma, Y. Takahashi, I. Ueda et al. *BMC Psychiatry*. 2013. Vol. 15(1). P. 1–13.

30. Posttraumatic stress symptomology among emergency department workers following workplace aggression / G. L. Gillespie, S. Bresler, D. Gates, P. Succop. *Workplace Health and Safety*. 2013. Vol. 61(6). P. 247–254.

31. 2015. A systematic review of mental disorders and perpetration of domestic violence among military populations / K. Trevillion, E. Williamson, G. Thandi, R. Borschmann, S. Oram, L. Howard, L. M. Howard. *Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology*. Vol. 50(9). P. 1329–1346.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Бібліотека психологічної літератури. URL: <http://psylib.kiev.ua/>
2. Українські підручники онлайн. URL: <http://pidruchniki.ws/>
3. Психологічна бібліотека Псі-фактор. URL: <http://psyfactor.org>
4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

ДЛЯ ПОДАТОК

Навчальне видання

Шель Наталія Василівна

**МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
В ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ**

Методичні вказівки до практичних робіт
для здобувачів вищої освіти денної форми навчання
ОС «Магістр» спеціальності 053 Психологія

Редактор О. А. Солдатова
Технічний редактор Т. О. Важеніна-Гопрак

Підписано до друку 10.12.2024.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 2,09.
Тираж 30. Зам. 58

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, 600-річчя, 21
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018